

No és bona educació, és minorització: Sostenibilitat lingüística en la diversitat¹

Guillem BELMAR VIERNES

University of California, Santa Barbara

EDITORS:

Carla FERRERÓS PAGÈS (Universitat de Perpignan – Via Domitia & Universitat de Girona)

Jordi CICRES BOSH (Universitat de Girona)

Francesc ROCA URGELL (Universitat de Girona)

Narcís IGLÉSIAS FRANCH (Universitat de Girona)

RESUM

Aquest article presenta alguns aspectes de les dinàmiques de minorització lingüística que es deriven d'ideologies de cortesia (la *bona educació*) i identifica alguns dels factors que ens poden ser favorables a l'hora de suggerir l'assertivitat com a estratègia de resiliència lingüística que ens permeti assolir sostenibilitat en la diversitat. L'article presenta una anàlisi d'aquestes dinàmiques de minorització a partir d'observacions etnogràfiques i treballs de l'autor amb la comunitat frisona als Països Baixos i el català a Catalunya, així com els resultats que altres investigadors han publicat sobre els casos del gallec, el basc, el gal·lès i el careli. Les reflexions incloses en aquest article, però, es basen també en moltes converses i debats amb investigadors i activistes de llengües minoritzades d'arreu d'Europa.

ABSTRACT

This paper presents some aspects of the dynamics of linguistic minoritisation that derive from ideologies of politeness (good manners) and identifies some of the factors that may be favourable to suggesting assertiveness as a strategy for linguistic resilience that will enable us to achieve sustainability in diversity. The study presents an analysis of the

¹ Vull donar les gràcies a Mirjam Vellinga pels debats sobre minorització a Frísia i a David Berga per les moltes converses que hem tingut sobre aquest tema, que de ben segur han contribuït a madurar moltes de les reflexions que presento en aquest article. I a tots els activistes i investigadors amb qui he tingut debats sobre minorització lingüística durant els últims deu anys, i en concret sobre el paper de la *bona educació* en la minorització durant els últims cinc anys, especialment a l'Eva Daussà, per tots els consells a l'inici d'aquest viatge d'investigació.

dynamics of minoritisation based on ethnographic observations and the author's work with the Frisian community in the Netherlands and Catalan in Catalonia, as well as the results that other researchers have published on the cases of Galician, Basque, Welsh, and Karelian. The reflections included in this article, however, are also based on many conversations and debates with researchers and activists of minority languages from all over Europe.

1. INTRODUCCIÓ: “L'ANORMALITAT” DE LES LLENGÜES MINORITZADES A L'EUROPA OCCIDENTAL

En contextos en què es parla una llengua minoritzada, la llengua dominant és present a tot arreu, i els parlants l'utilitzen sense pensar-s'ho. Malauradament, la situació és ben diferent per als parlants de llengües minoritzades, per als quals iniciar una conversa pot ser motiu d'estrés i d'angoixa (Larruela, 2012). Els parlants de llengües minoritzades constantment ens hem de preguntar: m'entendran? Què passarà si no m'entenen? S'ofendran? S'enfadaran? Pot tenir conseqüències negatives, la llengua que esculli en aquest moment?... En aquests contextos l'elecció de llengua pot ser una causa d'estrès molt significativa, perquè la pressió sempre és sobre el parlant de la llengua minoritzada. És a dir, és el parlant de la llengua minoritzada que es veu obligat a escollir una llengua per començar qualsevol intercanvi comunicatiu. El parlant de la llengua dominant o majoritària, generalment, no es planteja cap altra opció que no sigui l'ús d'aquesta llengua. Qui no ha sentit mai allò de “en español nos entendemos todos”?

La llengua minoritzada sovint esdevé un símbol d'identitat, de pertinença a un grup concret, més que no pas l'eina de comunicació per defecte. Això és un efecte secundari de la minorització a què la llengua i els parlants estan constantment sotmesos. Precisament, la conceptualització de les llengües minoritzades com a llengües d'identitat, mentre que les llengües dominants o majoritàries són eines de comunicació, és només una de tantes ideologies derivades de l'imperialisme lingüístic i la construcció dels estats nació. I quan hi ha una llengua (o unes llengües) de comunicació, la resta esdevenen innecessàries, i poden arribar fer nosa quan es busca l'homogeneïtzació de la societat.

Així, doncs, la llengua minoritzada és percebuda com a un obstacle per a l'ús “normal” de la llengua dominant, fins al punt que els parlants interioritzen que l'ús per defecte de la llengua minoritzada és de mala educació. És a dir, l'acomodació a la llengua dominant és necessària per “ser educat”, per no faltar el respecte al nostre interlocutor, per “salvar la cara” (Brown i Levinson, 1978), és a dir, per no ofendre a ningú i evitar que ens ofenguin a nosaltres.

Aquesta acomodació, emperò, només contribueix a la minorització d'aquestes llengües (Belmar, 2021b), fa que en disminueixi l'ús social i n'aliena els nous parlants (veure per exemple Belmar et al.,

2019; O'Rourke i DePalma, 2017). A més a més, l'acomodació contribueix a la minorització més enllà de l'àmbit lingüístic. Si bé és cert que les ideologies de cortesia són un dels motius principals pels quals els parlants de llengües minoritzades canvien automàticament a la llengua dominant en certs contextos, ben sovint aquest canvi el motiven factors extralingüístics que ens fan dubtar si el nostre interlocutor parla la llengua minoritzada o no. I aquests judicis instantanis de qui és o no és parlant — és a dir, qui forma part de la comunitat de parla—, sovint es basen en l'aparença física del nostre interlocutor. En altres paraules, la minorització ens fa canviar de llengua, però el racisme i l'alteritat marquen amb qui canviem i amb qui no (veure, per exemple, Badosa Roldós, 2020; Belmar, 2021a; Garzón, 2012; Lanz et al., 2020; Woolard, 1989).

En l'apartat 2 d'aquest article descripc els mètodes de recollida i anàlisi de les dades i les observacions que formen la base d'aquest article. En l'apartat 3 presento alguns dels reptes actuals amb què es topen els parlants de llengües minoritzades de l'Europa occidental per tal de fomentar la sostenibilitat lingüística en la diversitat. Aquests reptes es relacionen amb molts altres reptes socials, com ara el racisme sistèmic, i presenten similituds importants amb contextos més enllà de l'occident europeu. Tot i així, les circumstàncies polítiques i socials de les llengües minoritzades “tradicionals” o “autòctones” de l'Europa occidental presenten característiques úniques que justifiquen que enfoqui aquest article geogràficament i eviti fer-ne massa generalitzacions. En el següent apartat, 4, introdueixo la norma de convergència lingüística com a tipus de subordinació lingüística derivada de les ideologies de cortesia (o la *bona educació*). En aquest apartat hi analitzo la interacció entre la minorització i les ideologies de cortesia, el misticisme i la percepció de la dificultat, la relació entre la submissió lingüística i la racialització i la marcació de l'alteritat en les nostres interaccions diàries, i l'efecte de la ideologia del monolingüisme sobre la percepció que nosaltres mateixos tenim de les nostres interaccions diàries. Seguidament, en l'apartat 5 descripc algunes de les circumstàncies favorables a l'assertivitat lingüística, com ara la intercomprensió (o la competència receptiva), la visibilitat i el prestigi. Per acabar, en l'apartat 6 hi presento una sèrie de punts per a continuar reflexionant sobre la sostenibilitat en contextos minoritzats.

2. METODOLOGIA

Les reflexions incloses en aquest article es basen principalment en dos anys de treballs amb la comunitat frisona, anys d'observacions etnogràfiques i converses amb parlants de català a Catalunya (on l'autor va néixer i va créixer fins als vint-i-sis anys), així com uns deu anys de converses, convivències i debats amb activistes i investigadors de llengües minoritzades d'arreu d'Europa, des del basc al latgalià, passant per l'irlandès i el greco de Calàbria entre d'altres.

Les citacions incloses en aquest article provenen majoritàriament dels treballs d'investigació de l'autor amb la comunitat frisona, duts a terme entre setembre del 2017 i juliol del 2019. Aquests treballs

van començar amb una investigació de les ideologies d'autoritat i legitimitat entre nous parlants de frisó (Belmar et al., 2018a, 2018b). A aquest projecte el va seguir la meua tesi de màster sobre la motivació, les actituds, i els usos lingüístics dels nous parlants de frisó occidental (Belmar, 2018, 2019) dut a terme a través d'enquestes que van respondre 148 estudiants de frisó dels cursos de l'associació Afûk. Seguidament vam investigar la motivació dels nous parlants de frisó més a fons, amb entrevistes de 30 a 40 minuts a 10 estudiants de frisó (Belmar et al., 2019). En aquestes entrevistes, vam observar-hi mencions a un fenomen d'acomodació lingüística que em recordà la norma de convergència (Vila i Moreno i Galindo, 2012). També vam observar-hi una tendència a considerar el frisó una llengua molt difícil d'aprendre, la qual cosa ens va sorprendre per les similituds més que evidents entre el neerlandès (la llengua d'ús principal de la majoria dels participants en aquests estudis) i el frisó. Per això vam decidir investigar el nivell d'intercomprensió entre aquestes llengües a través d'un test d'intel·ligibilitat que van respondre 220 persones que s'identificaven com a parlants nadius de neerlandès. Amb un percentatge d'encert del 79,84 % en global (Belmar i Pinho, 2020a) vam poder establir que la intercomprensió sí que era molt elevada. Això ens dugué a proposar una intervenció conjuntament amb l'organització Afûk, que s'encarrega de la promoció de la llengua frisona. D'aquesta col·laboració en sortiren dos tallers d'assertivitat lingüística (Suay, 2019) que es van dur a terme a Ljouwert/Leeuwarden i Frjentsjer/Franeker, dues ciutats de Frísia (Belmar, 2021b). Paral·lelament vam investigar la presència del frisó a les xarxes socials (Belmar i Heyen, 2021) per determinar si les comunitats virtuals poden fer de refugis d'ús per a la llengua (veure Belmar i Glass, 2019; Cunliffe, 2019, 2021).

Per complementar aquests treballs amb la comunitat frisona, també he recorregut a l'autoetnografia com a parlant de català i a l'anàlisi personal de la situació de la llengua catalana en un context de *desterritorialització* i *desetnització* (veure Belmar, 2021a), així com a l'anàlisi de la situació de la llengua sarda (Belmar, 2020), a la comparació del cas frisó amb el cas del mirandès (Belmar i Pinho, 2020b), i a moltes experiències d'intercanvi amb activistes i parlants de llengües minoritzades d'arreu d'Europa sense les quals aquest article no hauria estat possible. La resta de citacions que utilitzo en aquest article provenen d'estudis sobre nous parlants de llengües minoritzades a l'Europa occidental, com és el cas del gallec (O'Rourke i Ramallo, 2015) o el gal·lès (Birmingham i Higham, 2018); d'informes de projectes de revitalització lingüística (Jauregi i Anduaga, 2019; Salonen, 2017); d'un treball de Berga Molina (2022) que analitza la decisió conscient per part d'alguns parlants de no canviar a la llengua dominant; i d'un fragment d'un documental sobre el racisme a Catalunya emès per TV3 i compartit a Twitter/X pel perfil del 324.cat.²

² <https://twitter.com/324cat/status/1271494977617629185>

3. SOSTENIBILITAT LINGÜÍSTICA EN LA DIVERSITAT: REPTES ACTUALS

Ens trobem en un context cada cop més divers en què, emperò, cada cop ens sentim més pressionats cap a l'homogeneïtzació cultural i lingüística. Sota l'amenaça percebuda, que no pas real, de la *superdiversitat* proliferen discursos que proposen l'adopció de llengües globals com a vehicles de comunicació. Els esforços de normalització o revitalització lingüística, que històricament buscaven reclamar un lloc per a la llengua minoritzada en una ecologia "bilingüe", ja no funcionen. El repte actual passa per protegir les minories mentre es protegeix la diversitat. En el cas de Catalunya, per exemple, s'ha parlat de la necessitat d'encoratjar el multilingüisme mentre mantenim les llengües autòctones històriques (veure, per exemple, Juarros-Daussà i Lanz, 2009; Trenchs-Parera i Newman, 2015).

En contextos de minorització lingüística a l'Europa occidental, parlem, doncs, de quatre reptes principals amb què ens trobem quan volem defensar la diversitat lingüística: a) protegir les minories lingüístiques autòctones; b) protegir les minories lingüístiques fruit de la migració; c) mantenir o reclamar el paper de la llengua minoritzada com a llengua social principal en un context cada cop més plurilingüe i una societat cada cop més global; d) assegurar un accés equitatiu a les llengües autòctones, facilitant-ne l'aprenentatge. I un dels grans esculls per l'assoliment d'aquests reptes és la submissió lingüística.

4. SUBORDINACIÓ LINGÜÍSTICA: LA NORMA DE CONVERGÈNCIA

D'aquest canvi de llengua automàtic, gairebé inconscient, que fem els parlants de llengües minoritzades d'arreu se n'ha parlat força en el context català (Belmar, 2021a; Berga Molina, 2022; Boix Fuster, 1993; Gibert, 2010; Junyent et al., 2011; Suay, 2019), en què se l'ha anomenat *norma de convergència* (Vila i Moreno i Galindo, 2012); en el context frisó (Belmar, 2021b; Belmar et al., 2019; Wolf, 2013); i en d'altres contextos com el gallec (O'Rourke i DePalma, 2017). Però, per què ho fem? Per què canviem de llengua?

4.1. LA DISCRIMINACIÓ, LA "BONA EDUCACIÓ", L'ANGOIXA I LA MINORITZACIÓ

Un dels motius principals pels quals canviem de llengua són les ideologies de cortesia, les "bones maneres". La minorització constant durant un període de temps tan llarg ha dut en molts casos a la interiorització d'un complex d'inferioritat lingüística, que se sol manifestar en angoixa a l'hora d'utilitzar la llengua pròpia amb algú desconegut. Aquesta angoixa deriva de la creença inculcada que és de mala educació parlar la llengua minoritzada amb algú que no la parla, i aquesta és una creença que reafirmem cada cop que algú s'ofèn en sentir-nos parlar la nostra llengua. És a dir, molts parlants de llengües minoritzades s'acomplexen i fins i tot agafen por a les possibles conseqüències de parlar la seva llengua en públic o en situacions desconegudes.

Segons Brown i Levinson (1978) la bona educació o les bones maneres representen estratègies racionals per tal d'aconseguir els desitjos propis i evitar que t'ofenguin o que ofenguis els altres, el que els autors anomenen *face threatening act* (FTA). El concepte *face* ('cara') per aquests autors es refereix al desig individual a) de poder perseguir els objectius propis sense impediments, i b) que els objectius propis siguin atractius per altra gent. Si ho traslладem a l'ús de la llengua, podem veure com la falta de comprensió del nostre interlocutor pot suposar un impediment per aconseguir els objectius que ens hem proposat. A la vegada, les connotacions negatives que sovint s'associen a l'ús de la llengua minoritzada poden fer que els nostres objectius, i fins i tot nosaltres mateixos, ofenem el nostre interlocutor. Ambdues coses suposen actes de mala educació i conflicte, i estem condicionats a evitar-los. A vegades, de fet, l'ús de la llengua minoritzada elicit respostes negatives que s'afegeixen a l'angoixa de què parlava al paràgraf anterior, com és el cas d'aquesta participant a O'Rourke i Ramallo (2015), que constantment havia de justificar per què havia decidit aprendre (i utilitzar) el galleg:

- (1) Xente que non vía facía moito tempo era como constantemente terte que justificar, non, e entón atoparme situacións bastante desagradables non, tanto de xente... de xente da miña idade como de xente maior.³ (O'Rourke i Ramallo, 2015, p. 159)

Aquesta és una actitud que podem veure en aquestes citacions de participants als tallers d'assertivitat lingüística duts a terme a Frísia al 2019 (Belmar, 2021b), en entrevistes a aprenents de frisó (Belmar et al., 2019) i en entrevistes a catalanoparlants presentades per Berga Molina (2022). En aquestes citacions hi trobem a) por a ser percebut com a mal educat; b) penediment; c) diglòssia; d) practicitat; i e) automatització. Ens trobem amb parlants d'una llengua minoritzada que canvien de llengua sense pensar-s'ho, de manera automàtica (veure citació 2), que diuen no fer-la servir amb desconeguts per por a ser titllats de mal educats, tot i que a la vegada demanen perdó per canviar de llengua (veure citació 3). Veiem també com la diglòssia reforça aquesta submissió lingüística. A la citació (4) el parlant afirma que és de mala educació parlar frisó perquè per a situacions públiques ja hi ha el neerlandès. És clar, però, que hi ha raons pràctiques per a canviar de llengua. Com indica un altre parlant a la citació (5), l'objectiu és entendre'ns. Aquestes citacions demostren que per a molts parlants de llengües minoritzades hi ha un lligam molt fort entre canviar de llengua (a la llengua dominant, és clar) i la bona educació (veure citació 6).

³ “[...] gent que no veia des de feia molt de temps era com constantment haver-te de justificar, no, i llavors solia trobar-me en situacions força desagradables, tant amb gent... gent de la meva edat o gent més gran”. Si no s'indica el contrari, totes les traduccions al català són de l'autor.

- (2) Maar als je in het Nederlands begint, is het voor de Friezen onbeleefd om Fries the blijven praten, dus dan schakelen ze over naar het Nederlands.⁴ (Belmar et al., 2019, p. 150)
- (3) Dochs bang dat minsken it ûnfatsoenlik fine soenen... Spitich.⁵ (Belmar, 2021b, p. 107)
- (4) Dat fyn ik ûnfatsoenlik, Nederlânsk is yn de meast publieke situaasjes de fuortaal.⁶ (Belmar, 2021b, p. 107)
- (5) Voor mijn gevoel heft dit met fatsoen te maken. Ik wil niet dat zij mij niet kunnen verstaan.⁷ (Belmar, 2021b, p. 107)
- (6) [J]o mai a la vida havia dit que la gent canviés l'idioma. És aquell concepte de “que per educació”. (Berga Molina, 2022, p. 38)

4.2. EL MISTICISME, LA INVISIBILITZACIÓ I LA CONSTRUCCIÓ DE LA LLENGUA “DIFÍCIL”

No és cap secret que les llengües minoritzades solen ser invisibilitzades en l'àmbit públic, amb menys presència al paisatge lingüístic, amb un ús més reduït al carrer que a casa, i amb un ús encara més reduït a l'àmbit virtual. En el nostre treball sobre l'ús del frisó a les xarxes socials (Belmar i Heyen, 2021), per exemple, vam poder determinar que la pàgina de Facebook oficial de *Leeuwarden/Ljouwert*, la capital de frísia, no havia utilitzat el frisó en cap publicació durant els dos mesos en què vam recolectar informació. En el mateix període, dues publicacions eren parcialment en anglès.

Aquesta invisibilització alimenta el mite de la llengua amagada, difícil d'aprendre, la llengua que fem servir perquè no volem que ens entenguin. Aquest misticisme resultant de la invisibilització sistemàtica de les llengües minoritzades reforça la idea que són llengües estranyes, sense estructura, difícils o fins i tot que és gairebé impossible aprendre-les. D'altres han parlat d'una correlació entre actituds negatives i la percepció de *difficultat* d'una llengua (veure Giles i Niedzielski, 1988; Wolff,

⁴ “Però si comences en neerlandès, els frisons creuen que és de mala educació continuar parlant en frisó, i per això canvien al neerlandès”.

⁵ “Encara tinc por que la gent ho trobi de mala educació... perdó”.

⁶ “Ho trobo de mala educació, el neerlandès és la llengua principal en la majoria de situacions públiques”.

⁷ “A parer meu, té a veure amb la bona educació. No vull que no puguin entendre'm”.

1959). En casos en què la llengua minoritzada no és intel·ligible per als parlants de la llengua majoritària, aquesta correlació contribueix a la creació de mites que presenten la llengua minoritzada com a un impossible, com és el cas del basc:

- (7) El diablo, al darse cuenta de que los vascos no iban al infierno, decidió aprender euskera para poder tentarlos. Después de siete años, el pobre diablo seguía siendo incapaz de hilvanar ni una sola frase. (Mite popular)

Aquesta correlació, emperò, també la trobem en casos com el del frisó i el neerlandès (Belmar, 2018, 2019) en què la intercomprensió entre la llengua minoritzada i la llengua majoritària és, sobre el paper com a mínim, més que probable (veure Belmar i Pinho, 2020). És clar que no té res a veure amb la intercomprensió real, si no amb la predisposició amb què els parlants de llengües majoritàries miren d'entendre qui els parla en una llengua minoritzada. I fins i tot en cas que fos difícil d'aprendre la llengua, què en traiem d'amagar-la?

4.3. OBSTACLES PER A LA INTEGRACIÓ: LA SUBMISSIÓ LINGÜÍSTICA I LA RACIALITZACIÓ

Si, com dèiem en la secció 3 d'aquest article, un dels objectius és normalitzar l'ús de la llengua minoritzada i facilitar-ne l'aprenentatge, la submissió lingüística dificulta ambdós objectius. Per una banda reforça la diglòssia existent i les dinàmiques de poder que mantenen la llengua majoritària com a eina de comunicació no marcada. Per altra banda, dificulta els processos d'integració dels nous parlants a la comunitat de parla. En diversos estudis (veure Badosa Roldós, 2020; Belmar et al., 2019; Cortès-Colomé et al., 2016; Junyent et al., 2011; Lanz et al., 2020; O'Rourke i DePalma, 2017) s'hi representen veus de gent que intenta aprendre una llengua minoritzada i es troba amb un mur infranquejable: els parlants no la fan servir per adreçar-s'hi. Com digué aquest aprenent de frisó (veure citació 8) i aquest professor de gal·lès (veure citació 9):

- (8) Ik wil dat erg graag, mar het is moeilijk, want Friezen schakelen meestal over naar Nederlands waneer ik met ze praat.⁸ (Belmar et al., 2019, p. 151)

⁸ "De debò que ho vull [aprendre frisó], però és difícil perquè els frisons solen canviar al neerlandès quan els parlo".

(9) Fedri di ddysgu nhw, fedri di roi'r cyfle i ni fynd allan a chlywed y Gymraeg ond mae 'na broblem fawr yn bodoli lle tydi pobl sy'n siarad Cymraeg ddim yn barod i siarad Cymraeg efo dysgwyr ac os ydw rywun yn dod o'r tu allan i Brydain, maen nhw'n edrych yn wahanol i ddechrau.⁹ (Birmingham i Higham, 2018, p. 402)

Totes aquestes dinàmiques de minorització ens obliguen a decidir en qüestió de segons o menys amb qui fem servir la nostra llengua i amb qui no. És a dir, automatitzem un procés d'identificació d'aquells que, a ulls nostres, segurament sí que parlen la nostra llengua i aquells que no. I malauradament, aquest procés ben sovint es basa en correlacions entre racialització, identitat cultural, i usos lingüístics (com podem observar a la citació (9) "tindràs una aparença física diferent"). Aquestes correlacions no només són falses (l'aparença física o la identitat cultural de cadascú no van de la mà de les llengües amb què ens podem expressar), sinó que també són extremadament perilloses. Els parlants de llengües minoritzades canviem de llengua per deferència, per quedar bé, per bona educació. Com dèiem abans, canviem per que no s'ofenguin i per evitar que ens humiliïn. Però quan canviem de llengua ho fem perquè pensem que no ens entendran, que "no són d'aquí". I això contribueix a la minorització de persones racialitzades (Badosa Roldós, 2020), que es veuen excloses com a resultat d'aquesta submissió lingüística (Belmar, 2021a; Garzón, 2012; Lanz et al., 2020; Woolard, 1989) i per a qui aquest canvi de llengua constitueix, de fet, una ofensa.

El 14 de juny de 2020 centre IRIDIA (Centre per a la Defensa dels Drets Humans) va compartir un vídeo resum d'un documental a Twitter/X, acompanyant-lo de la piulada "Tenim una actualització pendent contra el racisme. A nivell personal, social, estructural i institucional. No podem canviar la societat si no revisem les nostres pràctiques quotidianes". En aquesta piulada el centre fa una crida a la societat a canviar les nostres pràctiques quotidianes, entre elles, la norma de convergència. Podem veure-ho clarament en aquestes dues citacions extretes del vídeo d'un documental de TV3 que hi adjunten,¹⁰ on en Darau (veure citació 10) i l'Aladdin (veure citació 11) remarquen que una part

⁹ "Pots donar-los oportunitats de sortir i sentir gal·lès però hi ha un problema real i és que la gent que parla gal·lès no està disposada a parlar-lo amb aprenents i si vens de fora del Regne Unit, llavors també tindràs una aparença física diferent". La traducció al català l'ha fet l'autor a partir de la traducció a l'anglès que acompanya l'original: "You can give them the opportunities to go out and hear Welsh but a real problem exists in that the people who speak Welsh aren't willing to speak Welsh to learners and if you come from outside of Britain, then you will also look different".

¹⁰ https://twitter.com/centre_IRIDIA/status/1272065724274618368

de la població expressa rebuig cap a les persones racialitzades tot excloent-les de la comunitat de pràctica catalana negant-los l'accés a la llengua i fins i tot qüestionant les aptituds d'aquests parlants:

- (10) Quan ens parlen amb un castellà lent, com si no sabéssim ni parlar català. I si sabem parlar català, com si el parléssim malament. O com si fóssim més tontos, quan ens infravaloren. [Darau]
- (11) Hi ha molta gent que pensa que el racisme és que et parin i et diguin “moro de mierda”. No. El racisme va des de qui et diu “moro de mierda” i et vol amenaçar i pegar, fins al que no et vol parlar en català. [Aladdin]

Fins i tot quan aquest canvi a la llengua dominant no és mal intencionat, sovint es diu que hom canvia perquè se'ns entengui, té unes conseqüències negatives clarament palpables tant per al manteniment de la llengua com per a la lluita contra el racisme.

4.4. LA (NO-)EXISTÈNCIA DE PRÀCTIQUES MULTILINGÜES

És curiós com hi ha fins i tot qui sembla tenir problemes per conceptualitzar espais comunicatius en què la llengua majoritària i la llengua minoritzada s'usin àmpliament, sense mantenir-ne una en concret durant una conversa. Sembla ser que l'existència de pràctiques multilingües en les quals durant una conversa s'utilitzen llengües diferents és de mal imaginar per a certa gent, fins i tot quan les dades ens diuen que el més probable és que ells mateixos hagin participat en aquest tipus d'intercanvi comunicatiu. Aquest participant als tallers d'assertivitat a Frísia ens diu:

- (12) Ik vind het prettiger om dezelfde taal te spreken, dat verkleint voor mij de afstand tussen de gesprekspartners.¹¹ (Belmar, 2021b, p. 108)

És clar que en qüestions de preferència de cadascú no ens toca posar-nos-hi, però sí que volem qüestionar fins a quin punt aquestes preferències són lliures o bé són l'efecte de la imposició d'ideologies monolingües (veure, per exemple, Horner, 2000).

¹¹ És més agradable parlar la mateixa llengua perquè redueix la distància entre els interlocutors.

5. L'ASSERTIVITAT LINGÜÍSTICA

Suay i Sanginés (2010) suggereixen l'assertivitat lingüística¹² com a un exercici en què el parlant d'una llengua minoritzada pot influir per contrarestar les dinàmiques de minorització lingüística a què està exposat constantment. L'assertivitat lingüística com a estratègia de resiliència lingüística consisteix en emprar la llengua minoritzada com a eina de comunicació normal en tots els contextos. S'entén que si fem servir la nostra llengua minoritzada per començar tot intercanvi comunicatiu, augmentem el nombre de circumstàncies en què els no-parlants escolten la llengua, la qual cosa pot tenir un efecte positiu de sensibilització i de consciència lingüística. Hélot (2012) descriu la consciència lingüística com una eina que permet estimular la curiositat lingüística, i això pot dur a l'adquisició de la llengua o, si més no, al respecte.

Cal remarcar que ni Suay i Sanginés (2010) ni l'autor d'aquest article suggereixen que no s'ha de canviar mai de llengua. Ans al contrari, aquesta resiliència lingüística és en defensa de l'ús de la llengua pròpia i en reconeixement a la capacitat del(s) nostre(s) interlocutor(s) de decidir si demanar o no que canviem de llengua. Hi ha molts motius pels quals potser volem canviar de llengua, però no podem caure en el parany de canviar per defecte. Si ho fem, reforcem la conceptualització de l'acomodació com a estratègia per a *save face* (Brown i Levinson, 1978), és a dir, mantenir les aparences per evitar humiliacions. Aquesta estratègia ens permet als parlants de llengües minoritzades de salvar la *cara positiva* (és a dir, el nostre desig de ser atractiu), mentre evitem amenaçar la *cara negativa* dels nostres interlocutors (és a dir, el seu desig d'actuar sense obstacles). Una conceptualització que, a més, considera la llengua minoritzada com a un obstacle.

Si bé l'autor és del parer que l'assertivitat és una estratègia vàlida arreu (veure, per exemple, Belmar i Pinho, 2020b, p. 151 on se suggereixen passos a seguir per a treballar l'assertivitat lingüística en la comunitat mirandesa), és cert que hi ha condicions que ens són més favorables a l'hora d'impulsar aquest canvi. Potser els factors més importants són a) la intercomprensió; b) la visibilitat; i c) el prestigi.

5.1. INTERCOMPENSIÓ

Les converses bilingües (o multilingües) només són possibles quan els interlocutors entenen les llengües o varietat que s'hi fan servir. Aquesta comprensió a vegades és possible senzillament perquè les llengües en qüestió s'assemblen prou perquè un no-parlant pugui, amb exposició i bona voluntat, sortir-se'n sense gaires problemes. La intercomprensió, emperò, és una habilitat que requereix pràctica, i la manca d'intercomprensió en un primer moment no és motiu per desencoratjar-se i deixar-

¹² L'exercici del nostre dret a fer servir la nostra pròpia llengua minoritzada mentre reconeixem també el dret del nostre interlocutor a fer servir la llengua que prefereixi (Suay, 2019; Suay i Sanginés, 2010).

ho córrer. Els factors que contribueixen a la intercomprensió són diversos i encara ens cal més recerca, però sabem que factors extralingüístics com l'exposició, la instrucció, i fins i tot les actituds, hi tenen molt a veure (veure Debreczeni i Dekker, 2023; Gooskens, 2006).

El multilingüisme receptiu (Blees et al., 2014), de fet, vincula la intercomprensió amb la competència receptiva, i s'opta per aprofitar-la al màxim suggerint com a opció de comunicació en contextos multilingües la possibilitat d'establir converses en què els interlocutors parlin llengües diferents (Ten Thije i Zeevaert, 2007). Fins i tot en casos en què les llengües en qüestió no són gaire intel·ligibles d'entrada, com pot ser la comunicació entre francòfons i germanòfons a Suïssa (Lüdi, 2007). Amb pràctica podem esmenar mals entesos i adquirir prou competència receptiva per poder participar en converses quotidianes. De fet, segons un estudi de Swarte et al. (2013) només ens cal un 38 % d'intercomprensió per poder entendre direccions en una altra llengua. És obvi que el percentatge d'intercomprensió necessari dependrà dels contextos i les finalitats comunicatives, però podem concloure que per interaccions quotidianes on gaire res no està en joc, no cal que ambdues llengües siguin tan properes com ho són el català i el castellà, o el frisó i el neerlandès, per exemple.

Un exemple de campanyes per l'ús de la llengua que se centren en la competència receptiva, i no pas en la intercomprensió, són les campanyes llançades per Euskaraldia: *Ahobizi* i *Belarriprest* (Jauregi i Anduaga, 2019). En aquestes campanyes els participants s'hi apunten com a *ahobizi* (literalment 'boca viva') o *belarriprest* (literalment 'orella a punt'), i se'ls donen distintius en forma de xapes. Els *ahobizi* són participants que es comprometen a utilitzar el basc amb tothom que els entengui, a tot arreu, en qualsevol moment, i amb qualsevol persona. Amb aquells que no coneixen es comprometen a començar la conversa en basc i continuar-la en basc si els entenen. Els *belarriprest*, per altra banda, conviden als parlants de basc a parlar-los en basc. Ells respondran en basc o en castellà depenent del seu nivell de confort amb el tema i el context, però volen que se'ls dirigeixin en basc. De l'informe inicial que se'n va fer (Jauregi i Anduaga, 2019) en volem destacar un parell de citacions dels participants que il·lustren la dificultat de canviar hàbits ja adquirits (veure citació 13) i el canvi de percepció de la societat que se'n pot derivar (veure citació 14):

- (13) Arraro egin zait lehen hitza euskaraz egitea, baina nire ustez esperientzia polita izan da eta azkenerako lortu dut.¹³ (Jauregi i Anduaga, 2019, p. 45)

¹³ "Se m'ha fet estrany començar les converses sempre en basc, però crec que ha estat una experiència bonica i al final ho he aconseguit".

(14) Gehien poztu edo harritu nauena da inola ere espero ez nituen “belarriprestek” erakutsi duten gogoia eta intentzioa.¹⁴ (Jauregi i Anduaga, 2019, p. 47)

5.2. VISIBILITAT

Potser un dels resultats més interessant d'aquestes campanyes dutes a terme al país basc té més a veure amb la visibilitat (o visibilització) de la llengua (Jauregi i Anduaga, 2019). Un dels trets d'aquesta minorització lingüística que ens duu a canviar automàticament a la llengua dominant és que hem interioritzat que és de mala educació parlar la llengua amb qui no lo parla. Però, com sabem qui la parla i/o qui l'entén? O és que en coneixem tots els parlants? Mitjançant les xapes com a distintiu, aquesta campanya visibilitzava la llengua de manera física, i començant totes les interaccions en basc es reforçava encara més la presència de la llengua. I més d'un s'endugué alguna sorpresa com podem veure en aquestes citacions (veure citacions 15 i 16) en què alguns participants expressen sorpresa en sentir parlar basc gent que sempre havien sentit només en castellà, o en veure que a zones on hom espera no trobar-hi gaires parlants, se n'hi troben:

(15) Polita. Lehenengo hitza euskeraz taktika horrekin batera eta txapa jantzita, nire inguruan pentsatzen nuen baino euskaldun gehiago zegoalez ohartu naiz. Harridura, alaitasuna.¹⁵ (Jauregi i Anduaga, 2019, p. 49)

(16) Gasteizen ere izan naiz Euskaraldiko egun batean, eta han bai nabaritu nuela aldaketa, jendea txapa jantzita ikustean inoiz baino Gasteiz euskaldunago bat agertzen zitzaidalako begi aurrean eta kale, tabernetan inoiz baino behiago entzun nuelako euskar.¹⁶ (Jauregi i Anduaga, 2019, p. 49)

¹⁴ “El que més m'ha alegrat o sorprès són les ganes i la intenció que han demostrat alguns 'belarriprest', no m'ho esperava”.

¹⁵ “Preciós. Amb aquesta tàctica de començar en basc sempre i amb la xapa posada, he vist que al meu entorn hi ha més euskalduns del que em pensava. Sorpresa, felicitat”.

¹⁶ “Vaig ser a Gasteiz un dia de l'Euskaraldia, i allà sí que vaig notar-hi el canvi, en veure la gent amb la xapa posada, vaig trobar-me una Gasteiz més euskaldun que mai, perquè als carrers, als bars, vaig sentir-hi més basc que mai”.

Aquesta visibilitat també la necessitem en espais digitals. La presència digital de les llengües minoritzades pot contribuir a la conscienciació lingüística (Soria, 2016). Com ens recorda aquest parlant de careli (veure citació 17).

(17) Himoittas, gu karjalan kiieldy olis enämbäine internetas, sendäh gu sidä kaikin nygöi käytetäh.¹⁷ (Salonen, 2017, p. 16)

I és que si no traiem la llengua, si no la fem servir, no sabrem mai qui la parla o qui la vol aprendre. Si no l'ensenyem, de fet, potser ens trobarem amb gent que no sap ni que existeix. Fer que la llengua sigui visible (i audible) als carrers del país és clau per a normalitzar-ne l'ús i per a reivindicar el prestigi que es mereix la llengua pròpia. A més, si un dels nostres objectius és assegurar un accés equitatiu a les llengües autòctones, no podrem fer-ho si les amaguem.

5.3. PRESTIGI

Per últim, és força improbable que campanyes d'assertivitat lingüística tinguin èxit si les actituds envers la llengua minoritzada són altament negatives. En el cas frisó, per exemple, hem observat que tot i l'existència de polítiques lingüístiques relativament favorables, les actituds negatives envers la llengua, o envers la forma estandarditzada i institucionalitzada de la llengua, n'han dificultat la normalització (Belmar, 2019; Hilton i Gooskens, 2013). Trobem observacions similars en el cas del sard (Belmar, 2020). Sabem que les actituds lingüístiques juguen un paper important per a la intercomprensió (Debreczeni i Dekker, 2023; Gooskens, 2006), i també sabem que les actituds negatives sovint es tradueixen en percepcions de dificultat (veure Giles i Niedzielski, 1988; Wolff, 1959). Per tal d'aconseguir que parlants de la llengua dominant participin en converses bilingües en què també es fa servir la llengua minoritzada ens caldrà, doncs, treballar per agumentar-ne el prestigi. Una de les maneres en què es pot augmentar el prestigi de la llengua és precisament augmentant-ne la visibilitat, la qual cosa també pot augmentar-ne la familiaritat i trencar les percepcions de dificultat que es puguin tenir.

Cal remarcar, també, que la feina ha d'incloure les actituds cap a pràctiques multilingües. Com vèiem a l'apartat 3.4, hi ha qui rebutja interaccions comunicatives en què es fa servir més d'una llengua, fins i tot quan de ben segur hi han participat. Aquest tipus d'interaccions comunicatives és cada cop més comú, sobretot entre la població migrada. I si un dels nostres objectius és protegir les

¹⁷ "Tant de bo hi hagués més careli a internet, perquè tothom fa servir l'internet avui en dia ". La traducció al català ha estat feta per l'autor a partir de la traducció a l'anglès que acompanya l'original: "I wish that there were more Karelian online, since everyone uses the Internet nowadays".

minories autòctones alhora que protegem les llengües dels nouvinguts, cal que hi treballem. Així, doncs, ens cal treballar per augmentar el prestigi de la llengua minoritzada i millorar les actituds que tenen els parlants de la llengua dominant; i a la vegada ens cal treballar per millorar les actituds que tothom té envers les pràctiques comunicatives híbrides com el multilingüisme receptiu.

6. PUNTS PER REFLEXIONAR

En aquest breu article he parlat de la minorització lingüística que es manifesta en la norma de convergència en la llengua dominant, tot relacionant-la amb les ideologies de cortesia. He parlat dels reptes que hem d'afrontar per fomentar la sostenibilitat lingüística, les ideologies de cortesia, misticisme, i dificultat i com influeixen en els nostres usos lingüístics. També he parlat de la interacció entre la submissió lingüística i la racialització. Seguidament he descrit alguns factors que semblen ser favorables a la implementació d'estratègies d'assertivitat lingüística. Per acabar, i com a mena de conclusió poc ortodoxa, volia compartir aquests punts perquè continuem reflexionant:

— No podem assolir sostenibilitat per a la diversitat lingüística si no contextualitzem les dinàmiques de minorització que hi trobem, inclosa la minorització de la llengua pròpia (però no de manera exclusiva). És a dir, si volem que la diversitat lingüística sigui sostenible en el temps, hem de combatre totes les dinàmiques de minorització que amenacen aquesta diversitat lingüística, també aquelles que es basen en factors extra lingüístics com el racisme.

— No podem saber qui parla o qui entén una llengua basant-nos en l'aparença física del nostre interlocutor.

— Quan la intercomprensió és possible, l'acomodació és tan sols una eina més per reforçar les dinàmiques de poder que manté la llengua dominant com a llengua no-marcada.

— No hem d'assumir que algú no ens entendrà si li parlem en una llengua estretament relacionada a la llengua que solen parlar en el seu dia a dia i a la qual han estat força exposats.

— Si no fem servir la llengua minoritzada fora dels nostres cercles d'amistats i coneguts, aquells qui no la tenen com a llengua d'ús habitual cada cop la senten menys i cada cop se'ls fa més aliena.

— Quan practiquem assertivitat lingüística deixem en mans dels nostres interlocutors la decisió de si els cal que canviem de llengua. Ens traiem un pes de sobre i, a més a més, els reconeixem la capacitat de decidir per ells mateixos.

— L'assertivitat també ens permet de reforçar la nostra identitat a través de les nostres pràctiques lingüístiques. La comunicació és important, però ha de ser decisió nostra que comprometem per aconseguir-la.

— Les llengües minoritzades i les llengües indígenes d'arreu sobreviuran, si sobreviuen, en un context altament multilingüe, en què els usos lingüístics híbrids i mixtos seran la norma (i seran un aliat).

REFERÈNCIES

- Badosa Roldós, A. (2020). L'efecte mirall en les ideologies lingüístiques dels amazics i els quítxues a Catalunya. *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 30, 139-155.
- Belmar, G. (2018). *New speakers of a minoritized language: Motivation, attitudes and language use of 'nije sprekkers' of West Frisian* [Tesi de màster no publicada]. Rijksuniversiteit Groningen.
- Belmar, G. (2019). Attitudes and language use of (potential) new speakers of a minoritized language: The case of adults learning West Frisian in formal courses. *Sustainable Multilingualism*, 15(1), 70-88.
- Belmar, G. (2020). A five-language island: (Un)sustainable multilingualism in Sardinia. Dins J. Jiménez-Salcedo, C. Hélot, i A. Camilleri-Grima (Eds.), *Small is multilingual: Language and identity in micro-territories* (p. 47-67). Peter Lang.
- Belmar, G. (2021a). Glocalization, (un)markedness and sustainable multilingualism: Catalonia, the de-territorialisation and de-ethnicization of Catalan. Dins S. Byrne (Ed.), *El Procés: Identity and nation in 21st century Catalonia* (p. 265-283). Cambridge Scholars Publishing.
- Belmar, G. (2021b). Linguistic assertiveness to contest minorization: Observations from small interventions to boost the use of Frisian in Fryslân. *Us Wurk - Tydskrift Foar Frisistyk / Journal of Frisian Studies*, 70(3-4), 97-117.
- Belmar, G., Eikens, N., de Jong, D., Miedema, W., i Pinho, S. (2018a, 23-26 d'abril). *Nativeness and identity: Motivation and attitudes of 'nije sprekkers fan it Frysk* [Presentació de conferència]. First Conference on Frisian Humanities: Multilingualism, Mercator Research Center and Fryske Akademy.
- Belmar, G., Eikens, N., de Jong, D., Miedema, W., i Pinho, S. (2018b, 2-4 de maig). *The paradoxes of being a new speaker of Frisian: Understanding motivation, authority and legitimacy in Fryslân* [Presentació de conferència]. 3rd Edition of Contested Languages in the Old World, Universiteit van Amsterdam.
- Belmar, G., i Glass, M. (2019). Virtual communities as breathing spaces for minority languages: Reframing minority language use in social media. *Adeptus*, 14, 1-24.

- Belmar, G., i Heyen, H. (2021). Virtual Frisian: A comparison of language use in North and West Frisian virtual communities. *Language Documentation & Conservation*, 15, 285-315.
- Belmar, G., i Pinho, S. (2020a). “Kinste it Frysk ferstean?” Intelligibility of West Frisian for Dutch native speakers. *Dutch Journal of Applied Linguistics*, 9(1/2), 110-131.
- Belmar, G., i Pinho, S. (2020b). Multilinguismo receptivo: Um aliado das línguas minorizadas : o que é que o mirandês pode aprender da experiência frísia? *Études romanes de Brno*, 1, 141-157. <https://doi.org/10.5817/ERB2020-1-10>
- Belmar, G., van Boven, C., i Pinho, S. (2019). Why do adults decide to learn a minority language? A study of the motivation(s) of potential new speakers of West Frisian. *Sustainable Multilingualism*, 14(1), 138-159.
- Berga Molina, D. (2022). *De girallengües a fidelingües: Processos individuals d'empoderament i assertivitat lingüística en el context de la llengua catalana* [Treball de final de màster no publicat]. Universitat Rovira i Virgili.
- Bermingham, N., i Higham, G. (2018). Immigrants as new speakers in Galicia and Wales: Issues of integration, belonging and legitimacy. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 39(5), 394-406.
- Blees, G. J., Mak, W. M., i Ten Thije, J. D. (2014). English as a lingua franca versus lingua receptiva in problem-solving conversations between Dutch and German students. *Applied Linguistics Review*, 5(1), 173-193. <https://doi.org/10.1515/applirev-2014-0008>
- Boix Fuster, E. (1993). *Triar no és trair. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Edicions 62.
- Brown, P., i Levinson, S. C. (1978). Universals in language usage: Politeness phenomena. Dins E. N. Goody (Ed.), *Questions and politeness: Strategies in social interaction* (p. 56-310). Cambridge University Press.
- Cortès-Colomé, M., Barrieras, M., i Comellas, P. (2016). Changes in immigrant individuals' language attitudes through contact with Catalan: The mirror effect. *Language Awareness*, 25(4), 272-289. <https://doi.org/10.1080/09658416.2016.1212868>

- Cunliffe, D. (2019). Minority languages and social media. Dins G. Hogan-Brun i B. O'Rourke (Eds.), *The Palgrave handbook of minority languages and communities* (p. 451-480). Palgrave Macmillan.
- Cunliffe, D. (2021). Minority languages in the age of networked individualism: From social networks to digital breathing spaces. Dins H. Lewis i W. McLeod (Eds.), *Language revitalisation and social transformation. Language and globalization* (p. 67-97). Palgrave Macmillan.
- Debreczeni, S., i Dekker, S. (2023). 'I don't want to understand you': The effect of attitudes towards Frisian on its intelligibility [Preprint]. PsyArXiv. <https://doi.org/10.31234/osf.io/eq29v>
- Garzón, L. (2012). Globalization, Latin American migration and Catalan: Closing the ring. *Sustainability*, 4(10), 2498-2512. <https://doi.org/10.3390/su4102498>
- Gibert, Q. (2010). La norma de convergència del català al castellà. *Llengua Nacional*, 70, 12-13.
- Giles, H., i Niedzielski, N. (1988). 'Italian is beautiful, German is ugly.' Dins L. Bauer i P. Trudgill (Eds.), *Language myths* (p. 86-93). Penguin.
- Gooskens, C. (2006). Linguistic and extra-linguistic predictors of inter-Scandinavian intelligibility. *Linguistics in the Netherlands*, 23, 101-113. <https://doi.org/10.1075/avt.23.12goo>
- Hélot, C. (2012). Linguistic diversity and education. Dins M. Martin-Jones, A. Blackledge, i A. Creese (Eds.), *The Routledge handbook of multilingualism* (p. 214-231). Routledge.
- Hilton, N. H., i Gooskens, C. (2013). Language policies and attitudes towards Frisian in the Netherlands. Dins C. Gooskens i R. Van Bezooijen (Eds.), *Phonetics in Europe: Perception and production* (p. 139-157). Peter Lang.
- Horner, K. (2000). Language citizenship and Europeanization: Unpacking the discourse of integration. Dins G. Hogan-Brun, C. Mar-Molinero, i P. Stevenson (Eds.), *Discourses on language and integration* (p. 109-128). John Benjamins.
- Jauregi, P., i Anduaga, U. (2019). *Euskaraldia I. Emaizten azterketa. Euskararen eremu osoa. 2018-2019*. Eusko Jaurlaritzen Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

- Juarros-Daussà, E., i Lanz, T. (2009). Re-thinking balanced bilingualism: The impact of globalization in Catalonia. *Language Problems and Language Planning*, 33(1), 1-21. <https://doi.org/10.1075/lplp.33.1.01jua>
- Junyent, M. C., Monrós Marin, E., Fidalgo Piña, M., Cortès i Colomé, M., Comellas, P., i Barrieras, M. (2011). *Canvi de representacions lingüístiques de parlants al·loglots per contacte amb la situació lingüística catalana*. Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social i Família. Direcció General per a la Immigració.
- Lanz, T., Juarros-Daussà, E., i Pera i Ros, R. (2020). Two-way integration of heritage and minoritized speakers: Voices from Catalonia. Dins U. Hoinkes i M. L. G. Meyer (Eds.), *Der Einfluss der Migration auf Sprach- und Kulturräume / The impact of migration on language and culture areas* (p. 179-206). Peter Lang.
- Larruela, E. (2012). *Dolor de llengua*. Tres i Quatre.
- Lüdi, G. (2007). The Swiss model of plurilingual communication. Dins J. D. tenThije i L. Zeevaert (Eds.), *Hamburg studies on multilingualism* (Vol. 6, p. 159-178). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/hsm.6.10lud>
- O'Rourke, B., i DePalma, R. (2017). Language-learning holidays: What motivates people to learn a minority language? *International Journal of Multilingualism*, 14(4), 332-349. <https://doi.org/10.1080/14790718.2016.1184667>
- O'Rourke, B., i Ramallo, F. (2015). Neofalantes as an active minority: Understanding language practices and motivations for change amongst new speakers of Galician. *International Journal of the Sociology of Language*, 2015(231), 147-165. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2014-0036>
- Salonen, T. (2017). Karelian – a digital language? Dins C. Soria, I. Russo, i V. Quochi (Eds.), *Reports on digital language diversity in Europe*. The Digital Language Diversity Project.
- Soria, C. (2016). What is digital language diversity and why should we care? Dins *LinguaPax review 2016: Digital media and language revitalisation. Els mitjans digitals i la revitalització lingüística* (p. 13-28). LinguaPax.

- Suay, F. (2019). Com incidir sobre els usos lingüístics? Una perspectiva psicològica. Dins F. X. Vila i Moreno i E. Boix Fuster (Eds.), *La promoció de l'ús de la llengua des del sistema educatiu: Realitats i possibilitats* (p. 22-36). Edicions de la Universitat de Barcelona.
- Suay, F., i Sanginés, G. (2010). *Sortir de l'armari lingüístic: Una guia de conducta per a viure en català* (4a ed.). Angle.
- Swarte, F., Hilton, N. H., i Gooskens, C. (2013). Onderlinge Verstaandbaarheid tussen Noord- en Westlouwens Fries. *Us Wurk. Tydskrift Foar Frisistyk / Journal of Frisian Studies*, 62, 21-46.
- Ten Thije, J. D., i Zeevaert, L. (Eds.). (2007). *Receptive multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts* (Vol. 6). John Benjamins Publishing Company.
<https://doi.org/10.1075/hsm.6>
- Trenchs-Parera, M., i Newman, M. (2015). Language policies, ideologies, and attitudes, Part 2: International immigration, globalization and the future of Catalan. *Language and Linguistics Compass*, 9(12), 491-501. <https://doi.org/10.1111/lnc3.12155>
- Vila i Moreno, F. X., i Galindo, M. (2012). Sobre la història i l'extensió de la norma de convergència lingüística a Catalunya. Dins *Posar-hi la base. Usos i aprenentatges lingüístics en el domini català* (p. 31-46). Institut d'Estudis Catalans.
- Wolf, H. (2013). Wat makket it út oft it Frysk útstjert? *De Moanne*.
<https://www.demoanne.nl/makket-it-no-ut-oft-it-frysk-utstjert/>
- Wolff, H. (1959). Intelligibility and inter-ethnic attitudes. *Anthropological Linguistics*, 1, 34-41.
- Woolard, K. (1989). *Doubletalk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford University Press.